

balovstvó s. nestašluk

bánka ž. tegla; vantuza

bardá ž. patoka

bedóvyj obješenjak

bezvédrie s. ružno vrijeme

bezglásnyj čútljiv

bestolkóvyj nedotupavan

birjúk namršten čovjek

balovstvó s. 1. maženje, razmaženost,
2. nestašluk

bánka ž. 1. tegla (staklena ili limena)
2. (med.) epruveta kruškastog oblika
3. (mor.) daska za sjedenje veslača u
čamcu
4. (mor.) posebno odijeljen plićak u
moru

bardá ž. ostaci kod mošta i kod vrenja
piva, a služi kao hrana stoci

bedóvyj spretan, hrabar, okretan

bezvédrie (oblast.) ružno vrijeme

bezglásnyj 1. nijem (koji nema glasa)

2. onaj koji ne izražava
samostalno mišljenje, protest, pravo
glasa itd.

3. (gram.) slovo koje se ne čita

bestolkóvyj 1. onaj koji ne shvaća,
glup

2. neuredan, neurazumljiv

birjúk (oblast.) 1. vuk-samac

2. (prenos.) usamljen namršten čo-
vjek, osobenjak

(Svršit će se.)

OSVRTI

POLJSKA KNJIGA IZ HRVATSKOSRPSKE TVORBE

(Vilim Frančić: Budowa słowotwórcza ser-
bochorwackich kolektywów. Kraków, 1961,
81 str.)

Čest je slučaj da stranci, Slaveni ili Ne-
slaveni, napišu prvo djelo iz koje naučne
oblasti našeg jezika. Koliko je god to ko-
risno budući da se tako ipak popunjavaju
praznine kojih nismo uspjeli sami ispuniti,
ipak ima i jednu lošu stranu: kad bez kon-
kretnih domaćih predradnja stranac piše
djelo iz naše problematike, često se pri-
mjećuje da piscu nedostaje organski jezič-
ki osjećaj za naš jezik, a taj je naš jezik
još uvijek tako živ da ga je zaista teško
pravo naučiti na način kako se obično uče
strani jezici.

Knjiga dra Vilima Frančića, poljskog
učenjaka s Jagiellońskog sveučilišta u Kra-
kovu, prvo je veće i zaokruženo djelo iz
tvorbene problematike suvremenoga hrvat-
skosrpskog standardnog (»književnog«) je-
zika, a dosadnja naša literatura s tog pod-
ručja obuhvaćala je samo manje radove,
radove posvećene samo pojedinim izolira-
nim problemima, tvorbene odjeljke u ve-

ćim gramatičkim djelima ili konačno ras-
prave historijskog i komparativnog karak-
tera. Frančićev rad, srećom, ne pati od ne-
dostatka koji sam na početku spomenuo —
Frančić je naime hrvatskog podrijetla i ne
poznaje naš jezik samo kao slavist. To je
sretna okolnost budući da je tvorba (gotovo
koliko i sintaksa) upravo ona jezička ob-
last u kojoj je siguran jezični osjećaj po-
treban u naučnom radu isto koliko i po-
znavanje lingvističkih činjenica i znan-
stvene metodologije, a to vrijedi osobito
kad je u pitanju standardni jezik, svakako
mного više nego kad se radi o usporedno-
lingvističkim i jezičkohistorijskim istraživa-
vanjima.¹

Iako Frančićeva monografija obrađuje
samo jednu tvorbenu oblast, tvorbu kolek-
tiva, ipak taj rad ima za nas znatno šire
značenje, jer je sada bar ta tvorbena oblast
obrađena zaista svestrano, iscrpno i pouz-
dano, a s metodološke smo strane dobili
obrazac u kojem jasno sagledamo dobre i
loše strane upotrijebljenog postupka.

¹ Kao što čujem, upravo je asistent Stje-
pan Babić dovršio disertaciju »Sufiksalna
tvorba pridjeva u hs. književnom jeziku«.

Unutarnja kompozicija Frančićeve monografije vrlo je sigurna, uravnotežena, svrsishodna, pregledna i logična, ali te značajke (od kojih svaka stoji za sebe) na žalost nisu na prvi pogled izražene dovoljno jasno grafički i potrebno ih je otkriti pažljivom analizom teksta i stalnim zagledanjem u sadržaj na koncu knjige, koji je pak uređen grafički vrlo praktično tako da olakšava početne poteškoće u snalaženju. Knjiga je zapravo složena od tri dijela i mi ćemo ih ovdje tako i razmatrati po redosljedju kakav je u knjizi.

U prvih pet poglavlja (§ 1-6) dana su uvodna objašnjenja, analizirana su vrela koja su istraživana, određen je sam pojam zbirnih imenica i iznesen pregled dosadašnjih radova. Tu je ujedno i popis svih formanata (primarnih i sekundarnih) od kojih se tvore hrvatskosrpski kolektivi kao i pregled njihovih derivacionih osnova.

Pisac odmah na početku ograničava svoj interes na suvremeni hrvatskosrpski standardni jezik, ali ujedno objašnjava zašto se u pojedinim slučajevima morao obazirati i na dijalektološke, historijskojezičke i uspo-rednoslavenske vidove svoje problematike. Taj je njegov stav nesumnjivo opravdan, osobito u jeziku kakav je standardni hrvatskosrpski (naravno, samo u slučaju ako svi ti navedeni obziri treba da posluže objašnjanju stanja u standardnom jeziku, kao što je srećom ovdje, a ne možda da utječu na sustav normi).

Materijal za istraživanje autor je tražio u zaista velikom broju hrvatskosrpskih tekstova, ali osnovna su mu vrela bili naši najvažniji rječnici (Jugoslavenske i Srpske akademije, Vukov, Ristića i Kangrge, Benešićev, Deanovićev, Tolstojev i Pravopisni rječnik 1960) i dvanaest djela petorice hrvatskih i petorice srpskih književnika, sve suvremenih (Ivo Andrić: *Na Drini ćuprija*; Miloš Crnjanski: *Seobe*; Branko Ćopić: *Prolog*; Mihajlo Lalić: *Zlo proljeće*; Camil Sijarić: *Bihorci*; Mirko Božić: *Kurlani Gornji i Donji*; Vladimir Nazor: *Pastir Loda i Utva zlatokrila*; Gustav Krklec: *Pisma Martina Lipnjaka iz provincije*; Miroslav Krleža: *Glembajevi (Proza-drame)* i *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*; Stanislav Šimić: *Jezik i pjesnik*). Što se tiče upotrijebljenih rječnika, vjerujem da bi bilo bolje uzeti u osnovna djela Jurančićev umjesto Tolstojeva — Jurančićev je rječnik prilično originalan svojim sastavom, a ovdje je premalo iskorišten. S druge nam strane nedostaje Broz-Ivekovićev rječnik; u njemu je Vuk cio sadržan, a popunio bi djelomice prazninu Akademijina rječnika (obrađen ovdje u opsegu *A-stresti*). Izbor literarnih djela izvršen je racionalno i pažljivo, s više-

strukim funkcijama svakog djela, kako bi bila zastupljena i srpska i hrvatska književnost, različite dijalektalne osnove pojedinih književnika (što u našem standardnom jeziku još uvijek igra pretjeranu ulogu), proza, dijalog i stih, beletristički tekstovi i tekstovi koji su već na granici književnosti. Ali iako je izbor izvršen pažljivo, ipak bismo mogli naći tri zamjerke. S jedne strane nedostaje suvremena proza s urbanom tematikom — prozni dio Glembajeva specifičan je i fragmentiran, ne daje suvremenog velegradskog Zagreba, a za Beograd, koji bi bio sigurno veoma zanimljiv, nema nikakva vrela. Tu bi dobro došla kakva Davičova proza — ne izdižem je nipošto kao jezički uzor, ali pogodna bi bila za ravnotežu Laliću, Ćopiću, Sijariću i Božiću. S druge strane mislim da bi u načelu bilo bolje ne ograničiti se samo na suvremene pisce — oni doduše zaista zaslužuju u ovakvim studijama prednost, ali ne može se mimoći činjenica da u standardnom hrvatskosrpskom jeziku posljednjih sto godina (ali ne više) predstavlja još uvijek više-manje živ izraz. I konačno — omjer ijekavskog i ekavskog izraza nije realističan; od desetorice obrađenih pisaca samo Andrić i Crnjanski pišu ekavski. Osim toga, u standardnom hrvatskosrpskom jeziku veoma se snažno osjeća terenska i dijalekatska osnovica pisaca, mnogo jače nego u većini drugih evropskih i slavenskih jezika. To nije radosna činjenica, ali je činjenica i s njome moramo računati. Ako dakle uzmemo još u obzir da Andrićeva ekavština nije organska, a da je Crnjanski Vojvodanin, onda ostaje cijela ekavska Srbija nepredstavljena. To nije šteta samo sa stanovišta dviju varijanata standardnog jezika nego i sa stanovišta same dijalekatske osnove. Npr. dobar dio srbijanskih dijalekata ne poznaje organski sufiksa *-ad*, koji je, kako pokazuju baš Frančićeve knjige, glavno sredstvo za tvorbu naših kolektiva. Treba očekivati da bi se ta činjenica odrazila bar unekoliko i u jeziku pisaca što potječu sa srbijanskog jugoistoka. U tome je svjetlu nesumnjiva šteta da nije izabran Bora Stanković (da i ne govorimo o samim izražajnim vrednotama njegova jezika).

Govoreći o dijalekatskoj osnovici odabranih pisaca autor ističe da su to pisci s područja »wszystkich trzech dialektów«, ali nakon knjige Pavla Ivića (*Die serbokroatischen Dialekte, 's-Gravenhage, 1958*) ne možemo se više zadovoljiti s trojnom podjelom hrvatskosrpskih dijalekata i moramo kajkavskim, čakavskim i štokavskim dijalektima dodati još i četvrtu grupu dijalekata, torlačku (jugostočna Srbija), ravnopravnu prvim trimama. Bora Stanković bio bi predstavnik pisaca kojima je dijalektalna osnova torlačka. Usput mogu napomenuti da je terminološki ne-

praktično kad se naziv *dijalekt* upotrebljava i za grupe dijalekata (npr. štokavsku, čakavsku itd.) i za same dijalekte, npr. šumadijsko-vojvodanski i istočnohercegovački (u knjizi zabunom *južnohercegovački*, str. 5).

Pojam zbirne imenice odredio je Frančić veoma dobro i duhovito, precizno ga ograničio prema sličnim kategorijama koje su neke domaće autore zbunjivale tako da ih nisu jasno dijelili od pravih kolektiva. Autor je dobro postupio kombinirajući semantičke i tvorbenne kriterije budući da je sama priroda kolektivâ prilično kompleksna. Isto nas tako mora zadovoljiti koncizan i siguran pregled dosadanje literature o tvorbi hrvatskosrpskih i slavenskih zbirnih imenica.

Na koncu prvog dijela knjige Frančić dijeli kolektive u derivacione kategorije prema osnovama od kojih se s pomoću sufiksâ tvore zbirne imenice. Ta je podjela u načelu dobra: 1. od imenica (junad: june), 2. od pridjevâ (divljad: divlji), 3. od glagolâ (gamad: gamizati), 4. od sintaktičkih izraza (okokućad: oko kuće) i 5. složenice tipa *knjigonoščad* i sl., koje su drugačijeg karaktera od prvih četiriju kategorija i sa stanovišta same tvorbe idu u stvari u prvu kategoriju budući da je složenica već ona imenica (npr. knjigonošće) što je osnovica za derivaciju kolektiva. Zato su zbirne imenice pete kategorije u knjizi i tretirane u prvoj kategoriji pa pisac praktički operira samo s četiri grupe. Iako je sama podjela dobra i sasvim je opravdano da je upravo to u knjizi osnovni kriterij po kojem je klasificiran materijal, ipak je, kako ćemo vidjeti, poslije pri konkretnom raspoređivanju materijala došlo do pojedinačnih neadekvatnih rješenja.

Drugi je dio najopsežniji. Iz spomenutih osnovnih izvora (koji su potpuno iscrpeni) i iz mnogih drugih povaden je ogroman broj kolektiva i onda sređen prema upotrijebljenim sufiksima. Neproduktivni sufiksi (npr. *-ut*) nisu dalje razrađivani, ali kod vrlo produktivnih (*-ad*, *-ija*, *-je*) razrađena je jedna mnogostepena klasifikacija. U osnovi te klasifikacije leži glavna podjela na četiri spomenute kategorije derivacionih osnova, a dalja je podjela različita već prema prirodi pojedinog sufiksa. Uzete su u obzir vrlo raznorodne značajke kako bi se u svakom pojedinom slučaju dobila najsvrsishodnija interna klasifikacija: kategorija roda, kategorije živosti i neživosti (s potkategorijom životinja i osoba), kategorije apelativa i vlastitih etničkih naziva, kao i razne druge kategorije semantične (deminutivnost) i tvorbene (primarni i sekundarni i složeni sufiksi) itd.

Sastav materijala ima kod veoma produktivnih sufiksa neminovno karakter slučajnosti, ali to je nevolja od koje se u poslu ove vrsti ne može pobjeći, jedino je rješenje iz-

nijeti apsolutno sve što se nađe, ne obazirući se na moment slučajnosti i ne pretenzirajući na potpunost. Autor je upravo tako i postupio, a zakon velikog broja i račun vjerojatnosti osiguravaju u takvim slučajima relativno visok stupanj vrijednosti za zaključke što se izvode iz tako sabrana materijala. To u prvom redu vrijedi za gradnju sufiksa *-ad*. Treba još dodati da je materijal pojedinih bogatih sufiksa uspješno i veoma korisno analiziran i s akcentološkog i funkcionalnog stanovišta.

U pojedinim slučajima, kako je već spomenuto, neki kolektivi nisu postavljeni na pravo mjesto u okviru upotrijebljene klasifikacije: tako imenice *đakonćad* i *sejšićad* (str. 21) i vjerojatno *junćad* (str. 22) pripadaju kolektivima izvedenima od deminutiva (§ 13. i 14), imenice *samćad* i *štićenćad* (str. 23) predstavljaju formacije od imenica (**samće* i **štićenće*), a ne od pridjevâ (*sam*, *štićen*), imenica *pr(h)lad* (str. 23) vjerojatnije je formacija od glagola nego od pridjeva. Sufiks *-ica* (str. 28/29) zapravo se ne bi smio nalaziti u društvu sufiksâ za tvorbu kolektivâ — jedini primjer *braćica* ne možemo s tvorbenog stanovišta tretirati kao zbirnu imenicu, nego samo sa semantičkog: s tvorbenog je stanovišta taj primjer deminutiv izveden od kolektiva (*braća*), isto kao što su npr. imenice na *-ad*, izvedene od deminutivâ na *-e* i *-će*, s tvorbenog stanovišta kolektivi, a ne deminutivi. Što vrijedi za *-ica*, vrijedi u nešto manjoj mjeri i za *-ice* (str. 28), a nekad je vrijedilo i za *-ca* u *djeca* (to je danas pravi kolektiv prema *dijete*, a ne više deminutiv prema kolektivu *dijet / dětvo*).

Značenja kolektivâ, koji su u drugom dijelu knjige izneseni u rječničkom obliku, uglavnom su dana dobro, u pojedinim slučajevima zapažene su vrlo fine distinkcije, npr. razlikovanje primjerâ kad kolektiv zadržava deminutivnu nijansu osnovne imenice, što je obično, od primjerâ kad se deminutivna nijansa gubi, npr. *služinćad* prema *služinće* (str. 25). Ipak ima slučajeva kad tumačenja ne odgovaraju sadržaju riječi: *Srbijanćad* i *Srpbćad* nije isto (*młódz serbska*, str. 15), *momćad* (str. 17) ne znači samo poljsko *chłopcy*, kolektiv *šokadija* ne označuje »Srbe rimokatoličkog obreda (u Bosni)« (str. 31), *gvožđe* nije u suvremenom jeziku kolektiv prema poljskom apelativu *żelazo* (str. 41), nego je njegov sinonim (kao i naše *željezo*).

Na koncu drugog dijela obrađeni su kolektivi na *-a* i *0* (od *-b*), koji se principijelno znatno razlikuju od kolektivâ načinjenih s pomoću drugih sufiksa, a kao zanimljiv dodatak donesene su i zbirne imenice iz tuđih jezika koje su se aklimatizirale u standardnom hrvatskosrpskome.

U trećem dijelu autor analizira materijal iz drugog dijela, uspoređuje ga sa stanjem u drugim slavenskim jezicima i donosi na temelju svega određene zaključke, koji se, čini mi se, mogu u cjelini prihvatiti, uz neminovne manje korekcije. U tom je dijelu osobito vrijedna analiza semantičkih kategorija naših kolektiva i produktivnosti pojedinih sufiksa, kao i tvorbeni i semantička analiza dubletnih paralelnih formacija, ali ti su odjeljci na žalost malo prekratki u razmjeru s količinom sabranog materijala. Na koncu je još dana analiza upotrebljavanih sufiksa u deseterice obrađenih pisaca, koja bi sigurno bila još korisnija da je izbor bio još malo raznolikiji. U svakom slučaju ta analiza ima stanovitu vrijednost i za našu dijalektologiju, kao indikator, a ne samo za proučavanje standardnog jezika. Na koncu bih dodao da nas je autor zadužio ne samo golemim radom koji je uložio u ovo djelo i rezultatima koje je iz toga rada dobio, nego i trudom da izradi mnogobrojne tabele što nam u velikoj mjeri olakšavaju da se koristimo ovom zaista vrijednom radnjom koja je prvenac svoga roda u hrvatskosrpskoj lingvistici i ujedno znatno ostvarenje.

Još jedna primjedba nakladniku — u knjizi nedostaje popis tiskarskih pogrešaka, a ima ih priličan broj, osobito akcenatskih: djeca (str. 8), Talijánče (str. 15), sùh (str. 23), òtok (str. 42, bolje: òtok) itd., ali i drugih, npr. kalaučad (tj. kalaušćad, str. 26); na tabeli br. 1 (str. 21) brojka 2 treba da se nalazi u 3. i ne u 4. stupcu pretposljednje rubrike, a uz kolektiv *lüksuzarija* označen je jednom kao vrelò Božić (str. 62), drugi put Čopić (str. 71).

Dalibor Brozović

MALO VIŠE PAŽNJE PREMA KNJIŽEVNOM JEZIKU

»Jezik« ulazi ovim brojem u deseto godišće. To je svakako lijep jubilej, koji govori o vjernosti čitalaca našem listu, ali i o upornosti naših suradnika i urednika. Ima ih koji suraduju u »Jeziku« od prvog broja g. 1952. do danas, a neki su nas, na žalost, u tom razdoblju zauvijek ostavili, i to najugledniji među njima: prof. Antun Barac (1955), prof. Petar Skok (1956) i prof. Stjepan Ivšić (1962). Ali kao što zapažaju naši čitaoci, javljaju se za riječ u »Jeziku« mnogi mladi suradnici, koji nam očito jamče da će »Jezik« slaviti i mnogo veće jubileje nego što je desetogodišnjica.

Nema sumnje da je u ovom lijepom nizu godina »Jezik« vrlo korisno djelovao u mnogim pravcima. Objelodanjene su u nje-

mu mnoge značajne rasprave o aktualnim problemima hrvatskosrpskoga književnog jezika, mladi naučni radnici našli su u »Jeziku« svoju prvu tribinu s koje su progovorili našoj javnosti, mnogobrojni čitaoci stekli su pouzdanije poznavanje svoga materinskog jezika i, napokon, na najraznoličnijim mjestima »Jezik« je potakao veću brigu o pravilnosti i čistoći jezičnog izraza. Upravo je briga o čistoći i pravilnosti našega književnog jezika bio jedan od najvažnijih zadataka »Jezika«.

U svojem programatskom, uvodnom članku u rujnu g. 1952. uredništvo je najavilo da će »u prvom redu donositi rasprave i članke o čistoći i pravilnosti suvremenoga književnog jezika«. Ako pogledamo dosadašnjih devet godišća »Jezika«, uvjerit ćemo se da je uredništvo i postupalo prema tim smjernicama. U prvim godišćima često je i donosilo osvrtne suradnika na jezik u suvremenim književnim časopisima i beletrističkim djelima, ali su, na žalost, suradnici posljednjih godišća prilično zanemarili taj oblik brige o književnom jeziku. Razlozi su svakako u tome što su se neki kritizirani autori osjećali povrijeđenima umjesto da se raduju dobronamjernim jezičnim savjetima kojima je bila svrha da se popravi njihov jezični, pa prema tome i umjetnički izraz.

Mislim da ovo povlačenje recenzenata nije ni korisno ni dobro. Samo postojanje jedne tribine s koje će se objektivno i konstruktivno govoriti o jeziku naših publikacija i književnih djela svakako djeluje pozitivno na sve one koji pišu, razvija u njih težnju za što pravilnijim, ljepšim i čistijim jezičnim izrazom, ne dopušta im da zane mare svoju primarnu dužnost: brigu o građi svojega djela, brigu o književnom jeziku. Postojanje takve tribine potiče i lektore i korektore da budu što budniji, a nagoni i izdavače da okupe oko sebe što bolje lektore.

Ima dakako i propusta na različitim stranama. Baš zbog jednog takvog propusta većeg stila došao sam na ideju da napišem ovaj članak. Htio bih analizom jednog slučaja, koji na sreću nije tipičan, pokazati kako nije dobro napustiti praćenje i ocjenjivanje jezika naših publikacija, novina i knjiga. Ne mora to uvijek biti prigovor i kritika, može to vrlo često biti pohvala i poticanje, isticanje pozitivnih kvaliteta i preporuka. Treba svakako da se stvori uvjerenje kako čitav štab »Jezikovih« suradnika prativ razvoj našega književnog jezika, kako se raduje vrijednim jezičnim ostvarenjima i kako upozorava na propuste sa željom da se oni uklone.

Čovjek prosto ne bi vjerovao do kako velikih propusta dolazi kadšto u našoj pu-